Otázka: Stát a ústava

Předmět: Právo, Společenské vědy

Přidal(a): ohnivey

Stát

- = forma politické organizace (instituce) lidské společnosti, která sdružuje obyvatele určitého území v právní celek
- státní moc je nezávislá – stát je tedy suverénní, vnitřní i vnější záležitosti si řeší každý stát sám

Dějiny myšlení o státu

Antika

Předstátní útvary:

- Řekové – polis, Římané – obec, společnost představovala jeden organismus a byla hierarchicky uspořádaná… otroci a cizinci se nepovažovali za občany
- politické myšlení bylo součást filozofie
- založené na aktivní politické účasti svobodné části městského obyvatelstva

Platón

- ideální stát – striktní oddělení společenských tříd
- ideální státní forma byla monarchie nebo aristokracie, v níž vládnou ti, kteří znají pravdu a vědí, co je pro společnost nejlepší

Aristoteles

- odmítal Platonovo tvrzení o ideálním státě stát založený na ústavě a zákonech
- spis **Politika** – popsal uspořádání tehdejších států podle ústav: správné – špatné
- Vláda jednoho: Království – Tyranie
- Vláda několika: Aristokracie (vládnoucí skupina ctnostných mužů)
- Oligarchie (vládnoucí skupina bohatých)
- Vláda všech: Politeiá (vládnoucí skupina vlády „střední třídy“)
    - Demokracie (vládnoucí skupina chudých)

Stoikové

- idea všeobecné rovnosti, za občany státu považovali i otroky a cizince

Středověk

- politické myšlení plně pod vlivem teologie, křesťanství, výrazněji se nerozvíjelo
- existence Feudální monarchie – vylučovala většinu společnosti z účasti na politickém životě

Svatý Augustýn

- církevní moc považoval za nadřazenou moci světské
- spis **O Boží obci** – myšlenka dvou obcí a jejich společný zápas
    - Pozemská obec: zdroj zla a hříchu
    - Obec boží: symbol dobra, dokonalý a věčný stát

Tomáš Akvinský

- Aristotelův racionální pohled na svět + soulad s křesťanstvím
- cíl státu je vést obyvatele k ctnostnému a spravedlivému životu

Renesance

- klesla závislost politického myšlení na církvi a jejím učení
- jedinci se znovu přisoudila důležitější role v politickém životě

Niccoló Machiavelli

- spis **vladař** – ospravedlnění moci „účel světí prostředky“
- řada rad jak dobře vládnout
- vztah mezi úspěšnou politikou a křesťanskou morálkou – politika se nemá příliš zatěžovat morálkou

Novověk

- roste role světského státu
- individualismus – v souvislosti s reformací a počátkem kapitalismu se posilovala role jedince v politickém životě
- koncem 18. Století se prosazovala myšlenka politické suverenity lidu, zdroj veškeré politické moci

Thomas Hobbes a John Locke

- smluvní teorie o státu- stát vznikl na základě společné a dobrovolné dohodě lidí
- Locke poprvé představil zásady dělení moci
    - **Leviathan**– Thomas Hobbes
    - **Dvě pojednání o vládě** – John Locke

Jean Jacques Rousseau

- dílo **O společenské smlouvě** – vliv na formování moderní demokracie
- nově definoval demokracii
- přímá účast lidu na zákonodárnou a výkonnou moc, ztotožnil ji s právem národů na sebeurčení

Charles de Montesquieu

- spis **Duch zákonů** – rozvedl Lockovu teorii dělby moci:
- Moc zákonodárná
- Moc výkonná
- Moc soudní

19. a 20. století

- modernizace a průmyslová revoluce
- vysoké tempo společenských, ekonomických a politických změn= mnoho otázek a problémů
- objevili se radikální formy socialismu a komunismu, které chtěli řešit špatné ekonomické postavení nižších společenských vrstev
- prosazování všeobecného volebního práva
- modernizace demokracie

Vladimir Iljič Lenin

- opovrhoval dělnickou třídou- tvrdil, že socialismus může zvítězit jen v zemi, kde dělníci nebudou tak uvědomělí, aby věděli, že své sociální postavení mohou zlepšit i jinak-> příkazy k likvidaci odpůrců („Očistit Rusko od škodlivého hmyzu“)
- spis **stát a revoluce** – otázky tříd, třídního boje, revoluce a budování komunismu

Karl Marx

- svržení kapitalismu a budování beztřídní společnosti
- diktatura proletariátu – ti co nevlastní výrobní prostředky a jsou závislí na jejich zaměstnavatelích, kapitalistech – idea proletářské revoluce
- spis **kapitál**

Robert Nozick

- dílo **anarchie, stát a utopie**– vlastní pojetí státu
- hlásí se ke koncepci přirozeného stavu J. Locka
- lidé mají právo uzavírat smlouvy, a tím svobodně vytvářet ochranná sdružení
- představa minimálního státu= chrání jednotlivce před vnucováním smluv, porušováním základních přirozených práv a garantuje jejich bezpečnost

Konstitutivní prvky státu

Území a obyvatelstvo

- území, na němž stát realizuje státní moc a na kterém se vyskytuje obyvatelstvo

Organizace státu

- soustava státních orgánů spjatá se státním aparátem

Právo

- jako prostředek pro stanovení obecně závazných politických, hospodářských a kulturních úkolů dané společnosti a stanovení pravidel a mezí chování lidí, které jsou s těmito zájmy v souladu
- Státní suverenita
- státní moc je neomezená a nezávislá na jiné vnitřní nebo vnější moci, tzv. nemá konkurenci

Funkce státu

- cílem je vykonávat svěřené funkce na pozadí právního řádu

Vnitřní povinnosti/ funkce

- garance základních práv a svobod občanů
- bezpečnostní– chránit zemi před vnějším nepřítelem
- ekonomické
- právní
- sociální– školství, zdravotnictví, sociální zabezpečení
- kulturní

Vnější povinnosti/ funkce

- obranné– angažování v naplňování světového míru, mezinárodní bezpečnost
- diplomatické– vzájemná spolupráce mezi státy
- hospodářské, kulturní
- umožnit obyvatelstvu cestovat, studovat nebo pracovat v zahraničí

Typy státu podle uspořádání (územní struktura)

Unitární stát

- jednotný stát s jedinou vládou
- jedinými zákony a jediným občanstvím na celém jeho území
- nižší správní jednotky jsou podřízeny jednomu centru
- příklad: Česká republika, Slovenská republika, Polsko, Egypt, Jihoafrická republika, Čína, …

Federace (Spolkový stát)

- vzniklý spojením více států (zemí, provincií, kantonů), které se zčásti vzdaly své suverenity ve prospěch celku
- jednotlivé části federace mají jednotné federální zákonodárství, ale mohou mít vlastní ústavu a zákony i dvojí soustavu nejvyšších státních orgánů
- typické je dvojí občanství; společná bývá zahraniční politika, měna i soudní systém
- příklad: Spolková republika Německo, Rakousko, Spojené státy americké, Kanada, Brazílie, Ruská federace, Indie, Austrálie, Somálsko, …

Konfederace (Svaz států)

- volné smluvní sdružení samostatných států, které úzce spolupracují v některých oblastech
- jednotlivé státy mají svoji ústavu, i občanství
- zakládají orgány pro společné zajištění obrany, zahraniční politiky, případně zahraničního obchodu a měny
- příklad: v minulosti Srbsko a Černá Hora, Konfederované státy americké, …

Typy státu podle rozvržení výkonu moci

Centralizované

- jednotná a hierarchicky budovaná skladba státních orgánů
- cílem je koncentrace moci v jednom centru

Decentralizované

- posílení samosprávy
- centrální orgány mají menší pravomoci
- na základě ústavy nebo zákonů jsou vymezeny oblasti státní moci, které jsou vyňaty z působnosti ústředních orgánů

Typy států podle vlády

- podle toho, zda je funkce hlavy státu volená nebo dědičná:

Monarchie (dědičná)

- doživotní vláda jednoho panovníka
- Absolutní monarchie– neomezená, má veškerou výkonnou moc, je nejvyšším zákonodárce a soudcem (příklad: Francie za Ludvíka XIV., Saudská Arábie)
- Konstituční monarchie– panovník je omezen pravomocemi dalších (ústavních) státních orgánů, dělí se s nimi o vládu, je omezen ústavou (příklad: Kanada, Švédsko, Spojené království, Japonsko)
- Parlamentní monarchie– výkonnou moc má v rukou vláda, která je sestavována na základě výsledků voleb, panovník má pouze formální a ceremoniální pravomoci (příklad: Nizozemsko)

Republika (volená)

- státní zřízení, kde jsou představitelé vlády voleni pouze na základě ústavy
- moderní republika má tři složky státní moci – zákonodárnou, výkonnou a soudní
- **podle vztahu zákonodárné a výkonné moci dělíme republiku na:**
    - Parlamentní republika– vedoucí postavení parlamentu složeného z poslanců více stran, kterému je odpovědná vláda; prezident spíše formální postavení, nemá tolik pravomocí (příklad: Česká republika, Slovenská republika, Řecko, Irsko, Litva…)
    - Poloprezidentská republika– výkonná moc rozdělena mezi prezidenta a vládu resp.

předsedu vlády
- v čele republiky stojí prezident, který je volen přímo, má víc pravomocí a spolupracuje na výkonné moci spolu
  s vládou, která je na něm nezávislá, ale na parlamentu už závislá je, příklad: Arménie, Alžírsko, Ukrajina, Rusko
- Prezidentská republika– prezident volen přímo a je v čele výkonné moci, vybírá si členy kabinetu, ale ti mají jen poradní funkci, moc zákonodárná je na něm nezávislá, nemůžou se navzájem odvolat (příklad: USA, Mexiko, Kypr, Indonésie, Keňa, ...)

Sociální stát

- státy přebírají funkce i v sociální oblasti
- vzniká v polovině 19. století ve Francii, od 70. let 19. století v Německu a ve Velké Británii
- základním úkolem je zabezpečení přijatelné existenční minimum pro nejchudší vrstvy: odstranění hladu a žebroty, pomoc zdravotně postiženým, starým a nezaměstnaným lidem, podpora slabých sociálních skupin, ...
- ke splnění úkolu stát pomocí sociální daně odčerpává vyšším příjmovým skupinám a firmám peníze

Suverenita a Evropská unie

- za subjekty mezinárodního práva jsou považovány především útvary se suverénním právem nad obyvateli daného území
- suverenita je v mezinárodních vztazích politický a právní výraz nezávislosti (samostatnosti) státu, státní moci na jiném subjektu
- **teorie suverenity je složena ze tří momentů:**
  - neomezená moc vydávat zákony
  - je nezcizitelná a nedělitelná (monopolní)
  - je trvalá a stálá
  - suverenita má rozměry vnitřní a vnější:

Vnitřní rozměry

- nezávislost státní moci na jiném politickém subjektu uvnitř státu

Vnější rozměry

- právo státu uzavírat mezinárodní dohody a smlouvy
- právo navazovat diplomatické styky apod.

Ústava

- = právní akt nejvyšší právní síly, upravující principy určitého státu, organizaci veřejné moci, územní samosprávu a základní práva a svobody občanů
- přijímána zákonodárným sborem nebo referendem (hlasováním obyvatelstva)
- ostatní právní normy z ní vycházejí a jsou s ní v souladu (měly by)
- jádrem každé demokratické soustavy je princip oddělení moci, princip brzd a rovnovah spojené se jmenováním a volbami nejvyšších státních úředníků
- Princip oddělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní; ústava vymezuje pravomoci a uplatňování vůči občanům
- Princip brzd a rovnovah, kdy se jednotlivé složky státní moci navzájem vyvažují a kontrolují
- máme více typů ústav:

Psaná- celistvý dokument schválený najednou
x **Nepsaná-** složená z více dokumentů, ústavních zvyklostí a precedentů

Flexibilní– pružná, lze ji měnit jako obyčejný zákon
x **Rigidní**– tuhá, vyžaduje např. schválení ústavní většinou – v ČR 3/5 všech poslanců nebo dodatečným referendem

Ústava České republiky

- od roku 1993- ústavnost samostatné České republiky
- Ústava ČR byla schválena 16. prosince 1993 Českou národní radou 172 hlasy a nabyla

účinnosti 1. ledna 1993

Složení Ústavy České republiky

- skládá se z preambule a 8 hlav (113 článků)

Preambule

- úvodní části Ústavy, vyjadřující hodnoty a tradice, k nimž se ČR hlásí

HLAVA I.

- vymezuje v základních ustanoveních podstatu a zásady českého demokratického státu a politického systému
- vymezuje státní moc a vztah občana k této moci nebo lidská práva
- hovoří se o hranicích státu, hlavním městě a státních symbolech (Velký státní znak, Malý státní znak, Státní pečeť, Vlajka prezidenta republiky, Státní hymna)

HLAVA II.

- definuje zákonodárnou moc České republiky
- definuje dvoukomorový Parlament (Poslaneckou sněmovnu a Senát)

HLAVA III.

- upravuje výkonnou moc České republiky
- definuje moc vlády a prezidenta republiky

HLAVA IV.

- vymezuje moc soudní
- tvořena Ústavním soudem (sídlo v Brně) a soustavou soudů

HLAVA V.

- zavádí nezávislou kontrolní moc v podobě Nejvyššího kontrolního úřadu, který vykonává

kontrolu plnění státního rozpočtu a hospodaření se státním majetkem

HLAVA VI.

- hovoří o České národní bance

HLAVA VII.

- popisuje územní samosprávu– dvoustupňová- obce a vyšší celky (země/kraje)

HLAVA VIII.

- uvádí přechodná a závěrečná ustanovení v souvislosti s očekávaným zahájením činnosti Senátu a rozdělením Československa

Dělba státní moci v Čr

- jedna ze základních principů demokracie, jenž zajišťuje ochranu veřejného života a svobod občanů
- Státní moc představuje sílu, která pomocí práva, a v případě nutnosti i právně stanovených forem násilí, zabezpečuje zformování, upevnění a ochranu ekonomických, sociálních, politických, kulturních vztahů
- ***v České republice jsou tři složky státní moci:***

Moc zákonodárná– legislativa (Hlava II.)

- má ve své pravomoci schvalování a vydávání zákonů
- tvoří ji zpravidla zastupitelský sbor – **Parlament**
- dvoukomorový parl. má dva občany volené sbory se stejnými nebo různými
- pravomocemi – snaží se tak zajistit kontrolu a vyšší kvalitu přijímaných zákonů
- má právo přehlasovat suspenzivní veto

Moc výkonná– exekutiva (Hlava III.)

- provádí běžnou vládní agendu v rámci platných zákonů
- řídí státní správu
- většinou ji představuje vláda a hlava státu

- tzv. suspenzivního veta = právo hlavy státu vrátit parlamentu přijatý návrh zákona k novému projednání

Moc soudní– jurisdikce (Hlava IV.)

- kontroluje dodržování zákonů, příp. zákony závazně interpretuje
- je vykonávána soustavou nezávislých soudů
- právo Ústavního soudu zrušit zákon nebo jiný právní předpis odporující Ústavě

Ústavní orgán Čr a jejich kompetence

Zákonodárná moc

- mají ji na starosti dvě komory Parlamentu- Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky
- **mezi hlavní pravomoci Parlamentu ČR patří:**
- schvalování ústavních a jiných zákonů
- rozhodování o vyhlášení válečného stavu
- rozhodování o účasti České republiky v obranných systémech mezinárodní organizace
- vydávaní souhlasu s ratifikací mezinárodních smluv
- s vysláním ozbrojených sil České republiky mimo území České republiky

Poslanecká sněmovna parlamentu Čr

- složená z 200 poslanců volených na 4 roky poměrným volebním systémem
- v čele stojí předseda, který je sněmovnou volen na její ustavující schůzi a může jí být i odvolán
- předseda svolává, zahajuje, řídí a ukončuje schůze, navrhuje pořadí a způsob projednávání jednotlivých bodů
- podle stranické příslušnosti vytvářejí poslanci poslanecké kluby, pokud nejsou členem žádného klubu, označují se jako nezávislí
- zřizuje výbory, které projednávají návrhy zákonů
- mandátový a imunitní výbor- ověřuje mandáty poslanců a jedná o záležitostech týkajících se poslanecké imunit

- petiční výbor- shromažďuje a zpracovává petice občanů
- rozpočtový výbor- projednává návrh státního rozpočtu
- kontrolní výbor- prověřuje možnou korupci
- organizační výbor- organizuje práci sněmovny atd.
- volební výbor- volí Radu České televize
- výbor pro evropské záležitosti, zahraniční výbor, výbor pro obranu, zemědělský v.
- její pravomocí, kterou vykonává bez Senátu je kontrola vlády
- vyjadřuje vládě důvěru (schvaluje prezidentem nově jmenovanou vládu, nebo nedůvěru – nutný souhlas nadpoloviční většiny všech poslanců)
- interpeluje vládu tzn. každý poslanec se může na předsedu, či člena vlády obrátit s dotazem, který mu musí být zodpovězen
- **může být rozpuštěná prezidentem republiky a to v případě, že:**
- nevyslovila důvěru nově jmenované vládě, jejíhož předsedu jmenoval prezident
- se neusnesla do 3 měsíců o vládním návrhu zákonu, se kterým vláda spojila důvěru
- zasedání PS bylo přerušeno na delší dobu, než je přípustné
- PS není usnášeníschopná po dobu delší 3 měsíců
- rozpuštění může navrhnout i sama, a to usnesením, se kterým souhlasila aspoň třípětinová většina všech poslanců (stalo se 2013)

Senát parlamentu Čr

- 81 senátorů, voleni na 6 let, od 40 let, po třetinách po dvou letech, voleni většinovým volebním systémem
  – každé dva roky se volí třetina Senátu, čímž se zaručuje politická kontinuita
- nemůže být rozpuštěn, v případě rozpuštění PS představuje zástupný legislativní orgán – může přijímat tzv. zákonná opatření ve věcech, které nesnesou odklad, nesmí se jednat např. o Ústavu, státní rozpočet
- pokud v období rozpuštění sněmovny schválí zákon, znovu jej projedná nová PS
- funguje jako brzda PS – nemusí schválit návrh zákona přijatý sněmovnou, příp. jí ho může vrátit s pozměňovacími návrhy (PS může Senát přehlasovat)
- řídí ho předseda a senátoři také zakládají výbory a komise, sdružují se v senátorských klubech
- **pravomoci Senátu České republiky:**
- Volí s prezidentem ústavní soudce
- Uděluje souhlas s ústavní žalobou na prezidenta republiky pro velezradu

Výkonná moc

- tvořená vládou, prezidentem a státním zastupitelstvím

Prezident Čr

- hlava českého státu
- od roku 2013 je volen přímo na dobu 5 let, maximálně 2x, nad 40 let
- z výkonu své funkce není nikomu odpovědný
- skládá slib do rukou předsedy Senátu na schůzi parlamentu
- má naprostou imunitu, stíhán pouze za velezradu
- může odstoupit (úřad do rukou senátu), nemůže být odvolán
- pravomoci prezidenta republiky:

Suverénní (nepotřebuje k nim ničí souhlas)

- Právo jmenovat a odvolávat předsedu vlády a její členy, odvolat vládu
- Svolat zasedání PS, rozpustit PS
- Právo suspenzivního veta
- Právo jmenovat soudce Ústavního soudu (se souhlasem Senátu)
- Jmenovat prezidenta a viceprezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu, ústavní soudce
- Jmenovat členy bankovní rady České národní banky

Kontrasignační (potřebuje spolupodpis předsedy vlády)

- Právo zastupovat stát navenek
- Sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy
- Vyhlašovat volby do PS a Senátu (prezidentské vyhlašuje předseda Senátu)
- Jmenovat soudce
- Pověřovat a odvolávat velvyslance
- Propůjčovat a udělovat státní vyznamenání
- Udělovat milost (jednotlivé propuštění), vyhlašovat amnestii (celoplošné)

Vláda Čr

- Vrcholný orgán výkonné moci
- Předseda vlády (premiér), místopředsedové a ministři (14 ministerstev)
- Odpovědná poslanecké sněmovně
- předsedu vlády jmenuje prezident republiky, na jeho návrh pak jmenuje ostatní členy vlády, které pověřuje řízením ministerstev
- Po jmenování musí vláda získat důvěru PS, pokud ji nezíská, po vyslovení nedůvěry musí prezident jmenovat novou, pokud ani teď nezíská důvěru, prezident jmenuje předsedu navrženého předsedou PS – předkládá ji předseda vlády prezidentovi
- PS může kdykoli během volebního období vyslovit nedůvěru, po vyslovení nedůvěry musí vláda podat demisi
- Vláda rozhoduje ve sboru
- K přijetí usnesení vlády je potřeba souhlas nadpoloviční většiny všech členů vlády
- K provedení zákonů je oprávněna vydávat nařízení

Soudní moc

- Vykonávána Ústavním soudem ČR a soustavou soudů
- Soudce je jmenován prezidentem ČR na neomezeně dlouhou dobu (ústavní na 10 let), volbu potvrzuje Senát, neodvolatelní
- Je nezávislá na ostatních složkách státní moci (nemůže ji ovlivnit právník, prezident,…)
- Soustava soudů: dvoustupňová:

Ústavní soud (hlavní soud)

- sídlí v Brně
- Posuzuje, zda je dodržována ústavnost, nejsou porušována lidská práva nebo jestli přijatý zákon není v rozporu s ústavou a právním řádem
- Řeší zásahy do voleb
- 15 soudců jmenovaných na 10 let prezidentem se souhlasem Senátu
- Nejvyšší soud (Brno)
- Nejvyšší správní soud (Brno)- řeší otázky státní správy a občanské záležitosti
- Vrchní soudy (Olomouc, Praha)
- Krajské soudy
- Okresní soudy

Demokracie

- „ vláda lidu‘‘
- Z řeckého démos – lid a krateo – vláda
- forma politického zřízení, která umožňuje všem občanům účast na správě a řízení státu
- je založena na podřízení menšiny většině a uznávání svobod, rovnosti a politických práv občanů
- **principy demokracie:**
- Princip suverenity lidu – lid je zdrojem státní moci
- Princip parlamentarismu – zákonodárná moc je obnovována cestou všeobecných voleb konaných v pravidelných intervalech
- Cílem státní moci je sloužit lidu – stát slouží lidem, nikoliv lid státu
- Princip dělby státní moci – zákonodárná, výkonná, soudní
- Svoboda tisku a projevu, právo na soukromé vlastnictví, svobodné podnikání, …

formy demokracie:

Přímá demokracie

- přímá účast občanů na politickém životě, na rozhodování o věcech veřejných
- v čisté formě jen v antickém Řecku

Nepřímá demokracie

- občan se účastní politického rozhodování zprostředkovaně, delegováním svého podílu na moci na své zvolené zástupce, kteří naplňují jeho vůli v orgánech státu
- v současnosti jsou všechny demokracie nepřímé
- nejčastěji využívanou formou jsou volby

Lidská práva

- práva fyzických osob, která plynou z pouhé příslušnosti k lidskému rodu, vyplývají z lidské přirozenosti a principů humanity
- týkají se oblastí, v nichž jedinec nemá podléhat kontrole státu, pokud respektuje zákony
- právo na život, osobní svoboda a bezpečnost, rovnost lidí, svoboda pohybu, pobytu, projevu a svědomí, právo spolčovací a shromažďovací, zákaz mučení, nelidského zacházení při výkonu trestu

- **lidská práva jsou:**
- Univerzální (platná pro všechny),
- Nezrušitelná a nezcizitelná
- Nepromlčitelná (nemůže o ně přijít tím, že je nevykonává)
- Nezadatelná (člověk se jich nemůže vzdát)
- Svoboda = stav bytosti jednající z vlastní vůle, nezávisle na jakémkoliv vnějším donucení, je však omezena svobodou a právy jiných osob

Listina základních práv a svobod

- 1992, součást Ústavního pořádku ČR (stejně závazná jako Ústava)
- Složena z preambule a 6 hlav
- okruhy: Základní lidská práva a svobody, Politická práva, Práva národnostních a etnických menšin, Hospodářská, sociální a kulturní práva, Právo na soudní a jinou právní ochranu.